

Odgoj nekada i sada

Ćurić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:890165>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**IVA ĆURIĆ
ZAVRŠNI RAD**

ODGOJ NEKADA I SADA

Zagreb, prosinac 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja**

PREDMET: PEDAGOGIJA RANOG ODGOJA

ZAVRŠNI RAD

**Ime i prezime pristupnika: Iva Ćurić
TEMA ZAVRŠNOG RADA : ODGOJ NEKADA I SADA**

MENTOR: doc. dr. sc. Marina Đuranović

Zagreb, prosinac 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. ŠTO JE ODGOJ?	4
2.1. Temeljna obilježja odgoja	5
2.2. Odgoj u užem i širem smislu	8
3. ODGOJ KROZ POVIJEST	10
3.1. Odgoj u Sparti	11
3.2. Odgoj u Ateni	13
3.3. Odgoj u Rimu	16
3.4. Odgoj u srednjem vijeku	18
4. ODGOJ U NOVOM VIJEKU	20
5. ODGOJ DANAS	25
5.1. Utjecaj medija na odgoj	28
6. ZAKLJUČAK	32
7. POPIS LITERATURE	33
IZJAVA O ČESTITOSTI	35

SAŽETAK

Tijekom povijesti, kako se mijenjalo društvo tako su se mijenjali i odgojni utjecaji na dijete kao i sam položaj djeteta u odgojnom procesu. U prošlosti, nije se obraćala pozornost na djetetove potrebe, a često ga se i tjelesno kažnjavalo. Djeca su bila i radnici, a nerijetko i ratnici. Od djeteta se očekivala bezuvjetna poslušnost.

Pojavom humanizma i renesanse dolazi do velikog obrata u odgoju i dijete dolazi u središte odgojnog procesa. Počinje se obraćati pažnja na njegove potrebe i želje te se zabranjuje tjelesno kažnjavanje. Dvadeseto stoljeće često se naziva stoljećem djeteta.

Danas, u suvremenom društvu u velikoj većini razvijenih zemalja nastoje se zadovoljiti djetetove potrebe i razviti njegove sposobnosti. Brojne države različitim zakonskim propisima štite dijete i njegova prava. No nažalost, i danas ima djece koja teško žive i čija se prava svakodnevno krše.

Cilj ovog rada je pobliže prikazati mijenjanje odgoja kroz povijest te ukazati na važnost istoga.

Ključne riječi: dijete, obitelj, odgoj, prošlost, sadašnjost

SUMMARY

During history, the educational influences on a child such as the position of a child in the educational process changed following the changes of society. In the past, a child's needs were not of concern and they were often punished physically. Children were worker and also quite often employed as soldiers. A child was expected to be unconditionally obedient.

With the upcoming of humanity and the Renaissance large changes in a child's education were indulged, thus children were centralised in the educational process. The needs and wishes of a child were met with a larger degree of caution and the physical way of punishment was consequently prohibited. Hence, the twentieth century is often denominated as the century of the child.

Nowadays, in the present society the majority of the developed countries in the world keeps on satisfying a child's needs and developing its abilities. Many countries enhance a child's protection and rights through various legal regulations.

Yet, unfortunately, there are still children suffering from their living circumstances and whose rights are neglected on a daily basis.

The aim of this paper is to approach the changes in education throughout time such as to demonstrate the importance of education.

Key words: child, family, education, past, present

1.UVOD

Budući da ne postoji jednoznačna definicija vrlo je teško odgovoriti na pitanje što je odgoj. Prema Vukasoviću (2008) odgoj je proces izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama.

Odgoj se međutim, ne usmjerava samo onome što jest, nego mnogo više onome što tek treba biti. U sebi nosi sintezu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. To je permanentan proces koji praktički nikad ne prestaje. Pravilnim odgojem u djeci potičemo pozitivna intelektualna, emocionalna i voljna svojstva te razvijamo pozitivne crte karaktera i slobodnu demokratsku ličnost – osobnost. Vukasović (prema Stevanović, 2000, str. 269) navodi: „Međuljudski odnosi, a poglavito odnosi među osobama različitog spola i obiteljski odnosi, prije svega ovise o vrijednosnim opredjeljenjima, o uvjerenjima i stavovima, o svjetonazoru i shvaćanjima životima, o moralnim odlikama i snazi osobnosti, o razvijenosti osjećaja dužnosti i odgovornosti, o poštovanju ljudskog dostojanstva u osoba drugog spola, o prihvaćanju čovjeka kao najviše vrijednosti. Zbog toga takva odgojna djelatnost pretpostavlja mnogo znanja i pedagoškog umijeća odgajatelja, traži mnogo dobre volje i dugotrajno i dosljedno djelovanje na izgrađivanju takvih ljudskih osobina.“

Odgoj je stalna i nužna funkcija ljudi i njihova društvena života. Povezan je sa društvenom organizacijom i životom društva. “Posao” odgoja djece, pogotovo danas, ne može biti prepušten samo roditeljima, već i institucijama, od vrtića do škola, pa čak i sportskim klubovima i igraonicama za djecu. Svi oni aktivno sudjeluju u oblikovanju djeteta - novog člana našeg društva. Najvažniji odgoj je obiteljski odgoj, koji je ujedno i prvi odgoj u životu djeteta. Temelj je svakog drugog odgojnog utjecaja, te najvažniju, neprocjenjivu ulogu, odgovornost i obavezu u dječjem odgoju ima obitelj.

2.ŠTO JE ODGOJ?

Postoji li jasno određenje odgoja i odgajanja? Lenzen (2002, prema Matijević, Bilić i Opić, 2016, str. 71) navodi:“ Na to je pitanje nemoguće dati jedinstven odgovor s kojim bi se svi složili“. Odgoj se može odrediti kao generacijska kategorija, odnosno s jedne na drugu generaciju prenose se stečena znanja i iskustva koja omogućuju opstanak, ali i potiču napredak.

Silov (2003, prema Tomin, 1979) odgoj opisuje kao čovjekov put od stanja heteronomije prema stanju autonomije. Odgojem se prenosi, odnosno usvaja cjelokupno socijalno nasljeđe, kulturne vrijednosti, radno iskustvo, običaji, moral, shvaćanja prethodnih generacija.

Vujčić (2013) navodi kako je fascinantna činjenica da je čovjek u genetskom smislu najkompleksnije biće na svijetu, ništa mu nije ravno, a da je ipak toliko ovisan o odgoju, kao nijedno drugo biće – odgoj je zapravo njegova sudbina. Čovjek je biće odgoja! I baš zato on mora stalno o njemu promišljati i istraživati ga kako bi ga učinio djelotvornijim sredstvom svoga postojanja i ljudskog nastajanja.

Nadalje, Vujčić (2013) govori da se odgoj pokazao kao poseban društveni (pedagoški) sustav koji se racionalno može shvatiti samo kao društvena i povijesna pojava te samo kao sredstvo – cilj odnos. Kako svaka aktivnost mora imati određeni cilj, tako i odgoj kao društvena aktivnost mora imati svoj cilj. Prema toma je odgoj nužno intencionalna aktivnost.

2.1. Temeljna obilježja odgoja

Odgoj je svrhovita i namjerna, tj. intencionalna aktivnost. S jasnom idejom stavljamo u putni kovčeg vještinu plivanja, znanje matematike, marljivost i poštenje. Živimo li u pustinji, možemo slobodno preskočiti vještinu plivanja, a ubaciti, primjerice, vještinu nalaženja vode. Dakle, taj naš odgojni ideal, idealna životna prtljaga, u najvećoj mjeri ovisi o konkretnom društvu – njegovoj kulturi i subkulturama, te o konkretnom vremenskom razdoblju. Znači, sljedeće je obilježje odgoja njegova povijesnost, tj. odgoj je i povijesna kategorija (Miljković, 2009).

S obzirom na to kako se gleda na strukturu i funkciju odgojnog procesa, Kujundžić (1982) je teorije odgoja razvrstao u tri grupe:

1. Heteronomne teorije odgoja – polaze od izvanljudskih, pa čak i izvanzemaljskih faktora koji uvjetuju čovjeka i čine ga onakvim kakav on stvarno jest. Osnovni zadatak im je što potpunije i evidentnije opisivanje transcendentnih faktora o kojima ovisi nastanak i razvoj ontogeneze i filogeneze. Heteronomna teorija obuhvaća:

- **mitska shvaćanja čovjeka** – na osnovi do sada otkrivenih i proučenih ostataka čovjekove egzistencije (oruđe, spomenici, dokumenti) može se zaključiti da se mitska koncepcija odgoja najranije pojavila. Odgoj se ovdje svodi na tehnologiju sveopće subordinacije: mlađih – starijima, starijih – vladarima, a vladara – kozmičkoj promisli koja upravlja svim stvarima na nebu i zemlji.
- **religijske koncepcije odgoja** – odgoj se shvaća kao priprema čovjeka za jedan drugi, savršeniji i izvanzemaljski život. Kao razumom obdareno biće čovjek treba shvatiti Boga i njegovu opću promisao, jer je to jedini put spasa.
- **Platonova teorija odgoja** – Platon smatra da je odgoj strogo selektivan, što znači da svu djecu treba podjednako odgajati u prvoj razvojnoj etapi do zrelosti. Nakon toga se provodi selekcija kojom se odlučuje tko će postati proizvođač, tko čuvar, tko vojnik i tko državni upravljač.
- **teorija biološke predodređenosti** – za razliku od starijih pristaša heteronomnog shvaćanja čovjeka i odgoja, ovdje se umjesto Boga i Platonove ideje u prvi plan stavlja genetska šifra čovjeka. Odgoj ima

mjesto samo kao svojevrsna terapija, jer se odgojem donekle ublažavaju frustracije i pomaže se odgajaniku da se oslobodi svih predrasuda.

- **suvremene astralne teorije odgoja** – odgoj se ovdje smatra najevidentnijim faktorom ljudske akceleracije, ali bi on bio uzaludan da iza njega ne stoje kozmički determinatori.

2. Autonomne teorije odgoja – čovjek se tumači kao svoj vlastiti proizvod. Iako u ovoj skupini teorija postoji niz različitih varijanti i nijansi, sve one polaze u objašnjavanju čovjeka i odgoja od grupe ili pojedinca kao autora individualnog formiranja. Autonomna teorija obuhvaća:

- **nereflektirana klanska shvaćanja čovjeka i odgoja** – osnovna je pretpostavka u tim prvim autonomnim pogledima na čovjeka i odgoj da se rod (klan, gens, pleme) smatra besmrtnim Čovjekom, a pojedinac njegovim smrtnim i zamjenljivim dijelom. Rod je apsolut, a pojedinac je samo toliko velik koliko se može približiti odnosno identificirati s tim pretpostavljenim velikim duhom klana.
- **apstraktne prosvjetiteljske koncepcije odgoja** – J. Locke stvara jednu od teorija odgoja u kojoj je osnovna postavka da je čovjek *tabula rasa* i da nema ničega u ljudskog intelektu što se ranije nije nalazilo u osjetu. Ovdje se odgoj i čovjek svode na jednu izoliranu čovjekovu sposobnost (osjet ili mišljenje), zanemarujući činjenicu da je čovjek pluripotentno biće.
- **sociologističke teorije odgoja** – ovdje se smatra da je istinski autor odgoja zajednica, dok je pojedinac samo osoba koja se socijalizira, tj. milom ili silom prilagođava strukturi društvene zajednice.
- **pragmatistička teorija odgoja** – ljudska zajednica se shvaća kao skup pojedinaca u interakciji. Pojedincu se omogućuje njegovo autentično izražavanje. Čovjek je samo ono što postaje u procesu sveopće interakcije individuuma.
- **biheviorističke teorije odgoja** – u osnovi ove teorije se nalazi isti pogled na svijet onih koji su vjerovali da je pojedinac samo smrtni oblik besmrtnog roda. Smatralo se da se programiranim odgojem proizvodi cijelo društvo i svaki pojedinac.

- **tehnokratske koncepcije odgoja** – odgoj nije ništa drugo do funkcionalno formiranje čovjeka za jednu ili dvije proizvodne uloge. Čovjek je sveden samo na ulogu, funkciju, zanimanje.
- **etatistička koncepcija odgoja** – posebna varijanta tehnokratske odgojne koncepcije u kojoj je jedina razlika u načinima motiviranja čovjeka za pristanak na razmravljeni rad. Ova teorija odgoja nije uspjela prevladati sociologističku i biheviorističku pedagogiju „čovjeka bez čovjeka“.
- **egzistencijalistička teorija odgoja** – čovjek je svoj vlastiti projekt. Osnovni autor odgoja je pojedinac, a ne netko drugi izvan njega (otac, majka, učitelj).
- **personalističke teorije odgoja** – odgoj kao plodonosna komunikacija unutar koje se ličnosti konstituiraju i dalje razvijaju. Ličnost je ovdje poseban integrirajući, samoodređujući entitet, a drugi čovjek je uvjet osobne slobode.

3. Dijalektičke teorije odgoja – odgoj se za razliku od heteronomne i autonomne teorije promatra u sklopu svih interakcija, tj. kao specifičan modalitet kretanja. Iako postoje različite definicije dijalektike svima je zajednička pretpostavka kretanje koja obuhvaća pojmove razvoja, promjene, destrukcije, sinteze. Dijalektika zato svijet i čovjeka tumači dinamički, genetski, procesualno. Dijalektička teorija obuhvaća:

- **naivne dijalektičke teorije odgoja** – smatralo se da je čovjek smrtno – besmrtno biće koje se neprestano transformira prema zakonima općeg zakona kretanja. Osnovna pedagoška poruka je bila slijepo slijediti prirodu i njene opće zakone transformacije u svim sferama.
- **idealističke dijalektičke teorije odgoja** – odgoj se shvaća kao formiranje, strukturiranje prema mjeri kretanja pojma. Čovjek se samo odgojem može izvesti iz prirodne neposrednosti obitelji kao niže sfere razumne egzistencije i strukturirati kao slobodno, autonomno, racionalno biće.
- **materijalističke dijalektičke teorije odgoja** – u odgojnom procesu sudjeluje mnoštvo determinirajućih faktora među kojima subjekt zauzima

posebnu ulogu. Ovdje se upućuje na svestranu analizu djeteta i odgojnih postupaka kao rješavanje svih odgojnih problema.

- **regulacijske teorije odgoja** – ovdje se smatra da je živa, neposredna komunikacija u složenim odgojnim situacijama jedini način približavanja željenim ciljevima odgajatelja i odgajanika.

2.2. Odgoj u užem i širem smislu

Miljković (2009) navodi da o odgoju možemo govoriti u užem i u širem smislu. U širem smislu on se odnosi na omogućavanje uvjeta i poticanje sveukupnog skladnog funkcioniranja čovjeka; njegova tijela, mozga i srca – slikovito rečeno. Dakle, odgojni se utjecaji usmjeravaju na tri područja:

- psihomotoričko: razvoj motoričkih vještina (počevši od hodanja pa zatim ovladavanje trčanjem, penjanjem, plivanjem, vožnjom bicikla, plesanjem i brojnim drugim)
- kognitivno: usvajanje znanja, razvoj sposobnosti izražavanja i različitih mentalnih sposobnosti
- afektivno: razvoj osobnih, karakternih, vrlina i snaga, stavova i vrijednosti koje se „nose“ u određenom društvu, odnosno zajednici kojoj pripadamo.

Dakle, dok u širem smislu pod odgojem podrazumijevamo utjecaj na razvoj sva ta tri područja, u užem se smislu ograničavamo samo na afektivno područje.

U novije se vrijeme često koristi termin edukacija. Latinskoga je podrijetla (*educō, educare* = odgajam, odgajati) i kod nas se prevodi izrazom odgoj i obrazovanje ili samo kao obrazovanje. Naime, kad se govori o procesu prenošenja znanja, vještina i navika, onda se edukacija koristi kao zamjena za odgoj i obrazovanje, a kad je riječ o onome što je stečeno u tom procesu, onda je edukacija obrazovanje ili naobrazba (klasično je educiran ili: ima klasično obrazovanje) (Miljković, 2009).

Vujčić (2013) navodi da odgoj postoji već dvije do tri tisuće godine kao više ili manje organizirana društvena funkcija, kao poseban društveni sustav (tj. podsustav).

Ali se o njemu kao jednom posebnom i u punom smislu riječi društvenom podsustavu može govoriti tek s pojavom modernog doba, točnije početkom 19. stoljeća. Tek tada odgoj i obrazovanje postaju u punom smislu riječi javna (državna, društvena) funkcija; jedinstvena, obvezna za sve do razine obveznog obrazovanja, izvodi se na materinskom jeziku. Taj proces nije bio slučajan. On je rezultat povijesnog razvoja, prije svega znanstveno – tehnološkog napretka i industrijske organizacije rada te političkog razvoja koji je doveo do potrebe stvaranja moderne nacionalne države kao nove političke zajednice koju karakterizira uspostavljanje veze između entiteta, teritorijalnog integriteta i kulture.

Odgoj se, samo je po sebi razumljivo, bitno razlikuje u tri temeljne koncepcije (paradigme) odgoja. Razlikuje se u:

- *naturalističkoj paradigmi* (u kojoj se sve svodi na razvoj „koda prirode“ datog u svakom pojedincu na isti način).
- *empiricističkoj paradigmi* (koja polazi od pojedinca kao „tabula rase“)
- *progresivnoj pedagogiji* (u kojoj se iskustvo svodi na osjetilno opažanje svijeta) (Vujčić, 2013).

3.ODGOJ KROZ POVIJEST

Odgoj potječe od nastanka prvih zajednica. Od pojave prvih hominida pa do današnjega suvremenog čovjeka sposobnost za život u zajednici je svojevrsni *par excellence*. Naš evolucijski razvoj je vezan je za sposobnosti suživota, suradnje, učenja, dijeljenja, pomaganja i igre s drugim osobama. U tim prvim zajednicama odgoj je podrazumijevao oponašanje radnji i postupaka starijih članova plemena. Pleme je bilo makrokozmos prvotne zajednice i njezino je preživljavanje ovisilo o sposobnosti svih članova da budu njezini „dobri“ članovi. Riječ je o svojevrsnoj preteči *enkulturacije* gdje su svi članovi imali vrlo važnu ulogu u lancu preživljavanja plemena (zajednice) (Matijević, Bilić i Opić, 2016)

Hijerarhijska struktura prvotnih zajednica bila je čvrsto uređena i iz te strukture proizlaze prvotni odgojni postupci. Američka antropologinja Margaret Mead ističe da su se prvotni procesi učenja u zajednicama događale putem:

- empatije
- identifikacije
- imitacije (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Prvotni su učitelji u zajednicama bili stariji članovi plemena i/ili roditelji uz koje su djeca učila potrebne vještine kako bi preživjela. Važno mjesto u začetima odgoja imaju procesi inicijacije u plemenima. Inicijacija je podrazumijevala ispit zrelosti (odraslosti) gdje su mlađi članovi zajednice trebali dokazati da su spremni preuzeti odgovornost za razvoj svoje zajednice, to jest da su odrasli. Morali su pokazati da su sposobni položiti test, ispit zrelosti koji se najčešće sastojao u izdvajanju iz plemena na određeno vrijeme i/ili u lovu na divljač i sl. (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

3.1. Odgoj u Sparti

Sparta je bila istaknuta grad – država u staroj Grčkoj. Tokom antičkih vremena Sparta je bila poznata kao Lacedaemon, a nastala je na obali rijeke Eurotas u Lakoniji na jugoistoku Peloponeza. Oko 650. godine p.n.e. postala je dominantna vojna sila antičke Grčke.

U Sparti nisu vidjeli smisao za razvijanje umjetnosti i filozofije, već su se žestoko držali svojih ideala, a to je u stvaranju ratnika i vojnika koji će braniti svoju državu i utjerivati strah u kosti svojim neprijateljima. Rađanje takvog vojničkog sustava se najviše može pripisati Likurgu, iako se ne zna je li on stvarno postojao kao ličnost ili je izmišljen od strane spartanskih aristokrata. Posebnu pažnju posvetio je odgoju dječaka, kako opisuje grčki filozof, povjesničar i esejist Plutarh. Iako vrlo nehumana i brutalna obuka koju su mogli završiti samo „zdravi“ dječaci pokazala se vrlo pozitivnom za tadašnji cilj te države, da stvore hrabre i snažne ratnike koji će braniti svoju državu. Dječaci u Sparti su odgajani kako bi bili snažni vojnici, dok su se umnom bogatstvu jako slabo posvećivali (Zaninović, 1985).

Likurg djecu nije smatrao „vlasništvom“ svojih roditelja nego vlasništvom države, niti je želio da djeca u Sparti potječu od loših roditelja, te je očevima bilo dozvoljeno spavati s više žena ako bi to rezultiralo potencijalno boljim Spartancem, bili su opsjednuti stvaranjem „savršenih potomaka“ (Plutarh, 1988). Išli su do te mjere da otac nije mogao odlučivati hoće li othraniti vlastito dijete nego su novorođenu djecu donosili na mjesto koje su zvali „narodno svratište“. Na tome mjestu je bilo okupljalište najstarijih članova plemena koji su dijete pregledavali, odlučivali je li dijete zdravo, dobro građeno...Ukoliko je dijete bilo zdravo ocu je dodijeljena zemlja te mu je naređeno da dijete othranjuje, no ukoliko dijete nije zadovoljavalo uvjete nije imalo pravo na život i normalan odgoj nego je bilo bačeno u provaliju smatrajući da nije dostojan predstavljanja Spartanskog ratnika.

Spartanski sustav odgoja bio je brutalan, roditelji nisu mogli odgajati djecu po svojoj volji nego po naređenju države. Čim bi dječaci navršili sedam godina država bi ih oduzela roditeljima i dodijelila jednoj od skupina s ostalim dječacima, gdje bi se zajedno živeli privikavali jedni na druge. Dječak na čelu grupe bi bio onaj dječak koji bi se najviše isticao i svi ostali dječaci su morali slušati njegove naredbe. Stariji

članovi bi ih promatrali i gledali kakvi su u borbama i međusobnim odnosima. Dječaci su čitanje i pisanje učili samo onoliko koliko je bilo potrebno, a cijeli proces njihovog odgoja je bio usmjeren jasnom cilju: bezuvjetnom služanju svojoj državi, podnošenju teških napora u pobjedi u borbi. Po navršenoj dvanaestoj godini oduzeli su im donje rublje, za cijelu godinu su dobivali samo jedan ogrtač, koža im je bila izgorena od sunca i spavali su na slami (Zaninović, 1985).

Učili su služiti se govorom, kao i učenju pjesništva i glazbe. Pjesme su im poticale srčanost i želju za aktivnošću, a sadržaj im je bio uzvišen. Uglavnom su to bili hvalospjevi za umrle i pogrdne pjesme za one koji su se pokazali kukavicama. Svi Spartanci od svoje dvadesete do šezdesete godine su bili vojnici i svoj su život posvetili državi. Nitko nije smio živjeti kako je htio već su imali propisani način života. Djecu odmalena uče o strahu jer smatraju da se strah mora pobijediti i da to treba biti nešto uobičajeno jer je strah neprijatelj. Učili su da se protiv straha boriš humorom (Perutović, 2015).

Žene u Sparti su bile odgajane drugačije od muškaraca. Imale su pravo na obrazovanje, bile su slobodne, mogle su se baviti raznim aktivnostima. Glavna uloga žene u Sparti bila je rađanje djece, tj. budućih ratnika (Plutarh 1988). U državi u kojoj su muškarci rijetko kod kuće i u kojoj su živjeli sa ženama tek nakon završetka vojne službe, Spartanke su morale biti samostalne. Mlade Spartanke rijetko su viđale svog oca, do svoje udaje, otprilike oko osamnaeste godine, živjele su u kući u kojoj su gospodarile njihove majke. Djevojke su do određene dobi imale jednak odgoj kao i dječaci, tako je i njima naglasak bio na fizičkom aspektu. Učile su jahati, upravljati kočijom, a natjecale su se na istim natjecanjima kao i muškarci, samo u drugim kategorijama. One su, kao i muškarci, na natjecanjima sudjelovale gole (Miše, 2004).

Odgoj je bio javna stvar, tj. svaki se Spartanac smatrao odgojiteljem i smio je udariti svakog dječaka koji se negdje ne ponaša kako treba. I djevojčice su odgajali u zavodima kako bi postale zdrave majke, i, za svaki slučaj, da se mogu uključiti u obranu. I one su gimnasticirale te pjevale, plesale i svirale (Miljković, 2009).

3.2. Odgoj u Ateni

Atena je kao bogato (gospodarsko i kulturno) središte Grčke odisala svojim jedinstvenim skladom. Privlačila je najbolje umjetnike, filozofe i znanstvenike tog vremena.

Odgoj u Ateni temeljio se na razvoju mlade osobe s istaknutim mentalnim, fizičkim i moralnim osobinama, tj. osobe koja će biti koristan građanin zajednici.

*Cilj atenskog odgoja bila je kalokagathia, to jest sklad dobrote i ljepote. Kako Atena nije prijetila ratna opasnost kao i Sparta, odgoj se nije radikalno zasnivao na vojnoj doktrini i disciplini; iako je također stavljen naglasak na tjelesno. Predškolski je odgoj (do dobi od sedam godina), uz roditelje, povjeren robovima, skrbnicima ili *paidagogosima* (Matijević, Bilić i Opić, 2016).*

Prema Miljković (2009) građani u Ateni su bili raspoređeni u četiri razreda, s obzirom na imetak kojim su raspolagali. Budući da se moglo prelaziti iz nižega u viši razred, odgoj i obrazovanje se nije ograničavao na pripadnike viših razreda.

Školovanje se u Ateni sastojalo od tri dijela:

- gramatista (grč. *grammatistes* – učitelj slova); čitanje, pisanje i računanje (npr. čitanje Homerove Ilijade i Odiseje)
- kitarista (grč. *kitharistes* – svirač lire) – sviranje na liri, pjevanje pjesama i plesanje. Kroz glazbu i ples učili su o povijesti, geografiji, vrijednostima života. Pjevalo se (glorificiralo) o herojima: Ahilej, Odisej...
- tjelesni odgoj (grč. *paidotribes* – trener) – imali su učitelja trenera s kojim su poslije podne u palestrama vježbali (uvježbavali) za petoboj: hrvanje, trčanje, skakanje, bacanje kladiva i bacanje koplja (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Učenje se u Ateni provodilo mehanički – diktiranjem sadržaja koji su djeca zapisivala.

Cilj je Atenskog odgoja spoj dobrote i ljubavnosti s tjelesnim izgledom. Atena je bila središte kulture, umjetnosti, znanosti, filozofije i gospodarstva. To je vrijeme djelovanja najvećih filozofa poput Talesa, Sokrata, Platona i Aristotela, koji su raspravljali o temeljnim filozofskim (i/ili odgojnim) pitanjima koja nas i danas zaokupljaju (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

„Djeca su se odgajala u obitelji (obično su to činile dadilje, pod majčinim nadzorom), a država se brinula da se to radi na pravi način. Ako su se htjeli dodatno educirati, odlazili bi kod nekog poznatog učenjaka i učili kod i od njega. Djevojčice nisu išle u školu, nego su sve što trebaju znati, uključujući vještine uljepšavanja tijela, učile od majke“ (Miljković, 2009, str. 51).

Sokrat (470. – 399. pr. Krista)

Najviše je cijenio moral te je smatrao da je znanje o vrlini isto što i sama vrlina. Sokrat je razvio majeutiku; primaljsku metodu koja podrazumijeva da je znanje već u čovjeku samo ga treba izvući iz njega, to jest da u svojoj svijesti „porodi“ istinite ideje (suprotno ironiji s pomoću koje se stvara nelagoda i napetost u čovjekovoj nutrini). Iako nema pisanog traga o Sokratovim djelima, ostavio je nemjerljiv trag na filozofiju, ali i na odgoj svojeg vremena. (Matijević, Bilić i Opić, 2016)

Njegov je stav bio da - filozofija ima ulogu odgajateljice. Njegova metoda dolaska do znanja, tj. istine - tzv. majeutika, i danas se uvelike koristi u školama i na fakultetima (u većoj ili manjoj mjeri i možda donekle modificirana). Može se reći da njegova metoda predstavlja svojevrstan put ka usavršavanju čovjekovih intelektualnih (i etičkih) vrlina. Naglašavao je važnost traženja i otkrivanja istine jer je čvrsto vjerovao da će znanje čovjeku pomoći ne samo da postane moralan nego će potaknuti i njegov samoodgoj. Poznato je kako je Sokrat zastupao stav da je znanje krepost, dakle, tko zna i moralno će se uzorno ponašati (djelovati). U skladu s time, tko griješi, griješi iz neznanja i upravo zbog tog razloga se nemoralno ponaša. „No za razliku od sofista, Sokrat se odgojem ne samo bavio već ga je i promišljao. On je otvorio pitanja o svrsi, sadržaju i načinu odgoja koji će se mnogo oštrije postaviti kod Platona, pokazujući sve proturječnosti i opasnosti odgovora koje su se kod Sokrata mogle tek naslutiti“ (Polić, 1993, str. 41).

Platon (427. – 347. pr. Krista)

Platon je imao 20 godina kad je upoznao Sokrata s kojim je ostao osam godina. Kao njegov učenik osnovao je vlastitu školu u Akademovu vrtu (oko 387. pr. Krista), pa je tako nastala riječ akademija.

Akademija je danas u mnogim zemljama sinonim za vrstu visokoškolske ustanove, to jest možemo smatrati da je Platonova akademija začetak visokoškolskog obrazovanja, odnosno prvo svjetsko sveučilište. Izučavale su se matematika, dijalektika, prirodne znanosti te politika (priprema za državnštvo). U Platonovoj su akademiji predavali najveći matematičari tog doba poput *Theaetetusa* (razvoj geometrije) ili *Eudoxusa*.

Platon je zagovarao državne škole za dječake i djevojčice (ali ne zajedno).

Platon je smatrao da idealno društvo ima tri sloja: intelektualna elita (filozofi), vojnici (branitelji) i radnici (trgovci, obrtnici). S obzirom na to da je promišljao o idealnoj državi, zagovarao je formalni odgoj jer joj je potreban i zbog toga se država mora brinuti o njemu (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Aristotel (384. – 322. pr. Krista)

Aristotel, Platonov učenik, osnovao je nakon njegove smrti školu *Lyceum*, poznatu kao peripatetička škola u kojoj je poučavao oko 12 godina. Iako je Aristotel očekivao da će naslijediti upravljanje Platonovom akademijom, naslijedio ju je Platonov nećak *Speusippus* (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Tvorac je metodike mišljenja koja je upućivala na to da se do spoznaje dolazi istraživanjem pojedinačnog. To je otvorilo prostor za razvoj znanosti.

Svoju obrazovnu doktrinu iznio je u djelu *Politika* i *etika*, a može se sažeti na sljedeća odgojna područja:

- mala djeca: aktivnosti igre, pričanja priče i tjelesne aktivnosti
- djeca od 7. do 17. godine: moralni i tjelesni odgoj, glazba, čitanje, razvoj navika učenja
- djeca od 15. do 21. godine: intelektualni razvoj (matematika, gramatika, književnost, poetika, retorika, etika i politika)

- 21. godinu i više: fizika, kozmologija, etika, psihologija, filozofija.

Prema Aristotelu, znanje i znanost su sinonimi sreće. Ljudska želja za znanjem je put do nje (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

3.3. Odgoj u Rimu

„Rimljani su posvećivali veliku pozornost odgoju. Prve rimske škole pojavljuju se oko 300. godine pr. Krista. Odgoj je u to vrijeme karakterističan za bogate čija su djeca imala svojega učitelja koji ih je poučavao kod kuće ili u pretečama današnjih škola. Iako je odgoj bio namijenjen bogatima, siromašni građani Rima učili su čitati i pisati. Budući da se rimski odgoj zasnivao na atenskim temeljima, kažnjavanje djece bilo je uobičajeno“ (Matijević, Bilić i Opić, 2016, str. 38-39)

Prema Miljković (2009) stari su Rimljani više cijenili ono što je korisno, nego ono što je lijepo. Sve je bilo podređeno interesima države i njezinu jačanju. „Domovina nas je rodila i odgojila za to da joj poklonimo sile svoga duha, darovitosti i razuma“, govorio je slavni rimski govornik Ciceron. Stari su Rimljani među svoje bogove čak uvrštavali i bogove svladanih naroda sve da bi i tako pridonijeli učvršćivanju svoga carstva.

Na početku rimskog carstva učitelji su bili uglavnom Grci te je zbog toga bio razvijen bilingvizam. Rani odgoj u Rimu (od 776. pr. Krista do 250. pr. Krista) uglavnom se temeljio na zakonima 12 ploča koje su propisivale temeljne zakone (ideale) društva. Poslije se, pojavom prvih škola (*ludus litterarum*), učilo čitanje, pisanje i računanje (slično kao u Ateni škola gramatista). Pohađala su ih djeca u dobi od 6 do 12 godina (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Pedagoški credo temeljio se na školovanju golemog administrativnog i upravnog tijela Rimske Republike te upravljanju osvojenim pokrajinama. Daljnje se školovanje uglavnom odnosilo na odlazak u Grčku (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Poznati rimski retoričar (i pedagog), Marko Fabije Kvintilijan, u svom djelu *Odgoj govornika (Institutio oratoria)*, koje se sastoji od 12 knjiga, opisuje metode poučavanja za uspješna govornika. On upozorava na potrebu uporabe različitih nastavnih metoda u poučavanju, uz poštovanje karaktera i specifičnih sposobnosti

učenika. Kao protivnik kažnjavanja djece, zauzimao se za osposobljavanje učitelja koji trebaju poznavati njihove osobine i sposobnosti te im prilagoditi zahtjeve koji im se nameću (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Brak je bio svetinja, nije ga se moglo razvrgnuti, a parovi bez djece i samci plaćali su globu. Glavna odgojna sredstva u obitelji bili su navika i primjer. Djeca su stalno bila uz roditelje (očevi su odgajali sinove, a majke kćeri), ali se pred njima nije smjelo ništa ružno govoriti ni raditi. Prije tridesete im je zabranjeno bilo piti vino (Miljković, 2009).

Žene su jako poštovali, premda nije mogla imati svog imetka i nekih svojih prava, a također i starce. Već od 440. p.n.e. u Rimu su počele raditi javne škole, zvane *ludi* (igra), kako bi privukle djecu. (Učitelji su bili *ludi magistri*, tj. učitelji igre)

Petnaest rimskih vrlina (prema Miljković, 2009):

1. *auctoritas* : duhovni autoritet, svijest o vlastitu društvenu položaju koja se stječe iskustvom i marljivošću
2. *comitas* : humor, uljudnost, otvorenost i srdačnost
3. *clementia* : milosrđe, blagost, nježnost
4. *dignitas* : dostojanstvo
5. *firmitas* : ustrajnost
6. *frugalitas* : štedljivost
7. *gravitas* : ozbiljnost i odgovornost
8. *honestas* : ugled
9. *humanitas* : ljudskost i kultura
10. *industria* : marljivost
11. *pietas* : poštovanje prirodnog poretka u društvu, politici i religiji
12. *prudentia* : mudrost
13. *salubritas* : zdravlje i čistoća
14. *severitas* : strogost i vlast nad sobom (samokontrola)
15. *veritas* : iskrenost

3.4. Odgoj u srednjem vijeku

Dugo razdoblje feudalnog doba od 5. (6.) do 13. stoljeća temeljilo se na obradi zemlje, na podijeljenoj strukturi vlasništva: staležu feudalaca i staležu seljaka. Crkva je imala važnu ulogu u odgoju te je osnivala svoje škole: župne, samostanske (interne), katedralne (saborne), a poslije i skolastičke.

Učenik je bio samo objekt u odgojnom procesu, a nastava se (u crkvenim školama) temeljila na pamćenju tekstova.

U župnim i samostanskim školama mogla su se školovati i djeca kmetova (za svećenika), a iz katedralnih škola poslije će nastati prva sveučilišta. Cilj je odgoja tog vremena (plemstva) bio stvoriti snažnoga, borbenoga i vještog ratnika (viteza). Sa sedam godina sin feudalca postajao je *paž*, što je podrazumijevalo usvajanje obilježja plemićkog društva. S napunjenih 14 godina postao je štitonoša, što je obuhvaćalo odlazak u lov, na turnir s feudalcem, odnosno bio je nadređenom feudalcu od velike pomoći (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

„S napunjenom 21. godinom učenik je postao vitez uz uvjet da je usvojio viteška znanja. Iz tog proizlazi *pedagoški credo – septem artes probitatis*, odnosno sedam viteških umijeća: jahanje, plivanje, bacanje koplja, mačevanje, lov, igranje šaha (dame) i stihoklepstvo“ (Matijević, Bilić i Opić, 2016, str. 40).

Poseban oblik škola u srednjem vijeku (od 10. stoljeća) bile su obrtničke škole u kojima su se djeca pripremala za obrtnička zanimanja (magistratske, cehovske i gildske).

Popuštanje „krutog“ crkvenog utjecaja nad odgojem počinje u skolastičkoj filozofiji kojom je Crkva nastojala izmiriti sukob s „razumom“ objašnjavajući religijske dogme logičkim formama, filozofijom Aristotela i drugih antičkih filozofa. Skolastika je učinila iskorak u razvoju znanstvenog razmišljanja, metodičnosti, dijalektici, analitičkom razmišljanju...

U 12. stoljeću nastaju prva sveučilišta koja su obično imala četiri fakulteta: umjetnički, pravni, medicinski i bogoslovni. Na umjetničkim se fakultetima izučavalo sedam slobodnih vještina. Tih sedam vještina podijeljeno je na:

- *trivij*: gramatika, retorika, dijalektika

- *kvadrivij*: aritmetika, geometrija, astronomija, glazba (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

4. ODGOJ U NOVOM VIJEKU

Glavna misao humanista u novom vijeku je bila Juvenalova izreka: „Mens sana in corpore sano. (Zdrav duh u zdravom tijelu)“. Humanisti su se suprotstavljali tvrdnji srednjovjekovne crkve da je tijelo „tamnica duše“, njihova ideja je bila da čovjek treba od života uzeti sve što mu život pruža, odnosno njegovali su kult zdravog, aktivnog i optimističnog čovjeka. Pedagogija humanizma je veliku pažnju posvećivala fizičkom odgoju i zdravlju. Humanost je bila u potpunom smislu riječi i najveća vrijednost na odgojnom području. Glavni cilj je bio formirati čovjeka za zemaljski život, obrazovati ga i razvijati u njemu bogat čuvstveni život (Žlebnić 1955).

Najznačajniji talijanski pedagog humanista bio je Vittorino Rambaldoni de Feltre. Kao i ostali pedagozi humanisti ondašnjeg vremena, de Feltre je u prvi plan stavljao moralni odgoj. Veliko značenje je pridavao odgoju primjerom i težio je da se odgoj prilagodi individualnim osobinama svakog djeteta. Za razliku od feudalnog odgoja koji je zahtijevao učenje gradiva napamet, zahtijevao je svjesno usvajanje znanja i samostalan rad učenika. U njegovim školama nije bilo tjelesne kazne kao odgojne mjere (Zaninović, 1988).

Humanizam u Francuskoj se u mnogočemu razlikuje od talijanskog. Francuski pedagozi humanisti su se zalagali za ideju svestranog obrazovanje, te su zahtijevali bolju organizaciju nastave prirodnih znanosti i matematike. Francuski humanizam u pedagogiji je najjasnije izrečen u djelima Rabelaisa i Montaignea.

Francois Rabelais je najpoznatiji po svojem čuvenom romanu „Gargantua i Pantagruel“ u kojem ismijavao feudalni poredak, te ističe kult novog čovjeka oslobođenog feudalnog ugnjetavanja. U tom djelu je na više mjesta raspravljao o moralu i moralnom odgoju. Smatrao je da je osnova moralnog odgoja religija i život ispunjen radom. U njegovim pedagoškim nazorima su veoma izraženi humanistički progresivni zahtjevi, kao što su traženje fizičkog odgoja, intelektualnog odgoja i svjesnih aktivnosti učenika u procesu usvajanja znanja. U nastavu je uveo i metodu razgovora, upoznavanje prirode i estetski odgoj (Zaninović, 1988).

Drugi veliki francuski humanist je bio Michel de Montaigne, koji se u svojim djelima također osvrće na odgoj. U svojem najznačajnijem djelu „Ogledi“ veliku pažnju posvećuje problemu odgoja. Kao i Rabelais, oštro je kritizirao dotadašnji odgojni sustav, koji se nije brinuo kako će razviti odgajanikovu inteligenciju, već samo „nakljukati“ njegovo pamćenje učenjem napamet. Smatrao je da se paralelno mora razvijati cijela učenikova ličnost: duh, tijelo i moralni lik. Taj cilj je smatrao da će se ostvariti ne samo knjigama nego i razgovorima i putovanjima (Zaninović, 1988).

„Možemo biti učeni na račun tuđe učenosti, ali ćemo biti pametni samo na račun vlastite pameti.“

Michel de Montaigne

„Neznanje je majka svih zala.“

Francois Rabelais

Prema Matijević, Bilić i Opić (2016) Jan Amos Komensky, s obzirom na svu tragediju koju je doživio zajedno s obitelji, on se usmjerava na osebujan, u to vrijeme radikalni pedagoški iskorak u odgojnom procesu. Podijelio je odgojna razdoblja na četiri razine, čime je postavio temelje modernoga školskog sustava:

- do 6. godine: odgoj u obitelji (materinska škola)
- od 6. do 12. godine: osnovna škola (škola za materinski jezik); u svakom mjestu; obavezna
- od 12. do 18. godine: gimnazija / latinska škola; u svakom gradu
- od 18. do 24. godine: visoko školstvo / akademije.

Njegove vizionarske ideje brzo su se širile po tadašnjoj Europi. Komensky se suprotstavio skolastici (verbalizmu) te je tražio prirodno, iskustveno učenje (empiriju). Zauzimao se za besplatno školovanje za svu djecu i za spolnu ravnopravnost, to jest za pravo djevojčicama da idu u školu.

Vukasović (2008), opisujući život i djelo Komenskog, ističe njegov kopernikanski obrat u organizaciji škole, odgoja i nastave. To se može sažeti na sljedeće: uveo je koncept školske godine, nastavnog plana i programa, školski tjedan, razred, nastavni sat te organizaciju školskog izleta. Također je tvorac razredno – predmetnog sustava nastave, uvođenja „instituta školskog zvona“ i školskog sata.

Komensky je istaknuo presudnu ulogu odgoja u društvu te nadređenost odgoja nad obrazovanjem. Kao humanist vjerovao je u čovjeka i smisao života. Prema njegovu mišljenju, to je teološka odrednica koja je satkana u etičko – humanističkoj komponenti (odgoju). Svoj filozofski koncept razvio je u pansofiji (grč. *pan* – sav; *sofia* – mudrost - svemudrost , sveznanje) kao svojevrsnoj kritici skolastike. (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Pedagoški kredo Komenskog: Samo s pomoću odgoja čovjek postaje čovjekom.

John Locke (1632. – 1704.)

Djelo Johna Lockeja „Some thoughts concerning education“ zasigurno zauzima istaknuto mjesto u filozofskome promišljanju odgoja. U tome djelu Locke promišlja

odgoj sa stajališta normativnoga etičara, odnosno daje korisne savjete kako postupati s odgajanicima. Usredotočen na bogato životno iskustvo, Locke nudi čitatelju (ili odgojitelju) empirijske iskustvene odgojne metode (Jakopec, 2014).

Lockeova ideja odgoja (u kojoj je i dalje prisutna temeljna Lockeova misao da je čovjek pri rođenju *tabula rasa*) u prvi plan postavlja pojedinca odnosno dijete koje živi u obitelji s roditeljima. On smatra da roditelji snose svu odgovornost za odgoj vlastitoga djeteta. Roditelji trebaju djetetu omogućiti kvalitetno obrazovanje, ali su i dužni pripremiti dijete da bude koristan i plemenit član društva. To će im najbolje poći za rukom ako mu pruže pristojnoga i obrazovanoga odgojitelja. (Jakopec, 2014)

Temeljna je zadaća roditelja da nad svojom djecom obavljaju dužnost koja im prirodno pripada, a to je prije svega dobar odgoj. Locke smatra da vlast koju roditelji imaju nad svojom djecom proizlazi iz dužnosti koja im je nametnuta. Roditelji trebaju brinuti o svojem potomstvu za vrijeme nesavršenog stanja djetinjstva; trebaju poučavati duh i upravljati radnjama svojih, još nesvjesnih maloljetnika, dok njihov um ne zauzme svoje mjesto i olakša im tu brigu — to je ono što su roditelji obvezni, a djeci nedostaje. (Jakopec, 2014)

Dobro je znati da Locke kao filozof, pedagog, ali i liječnik, razmišlja o odgoju djece od najranije dobi pa sve do dobi kada djeca odrastu i postanu zrele osobe. Suvremenom terminologijom Lockeova filozofija odgoja mogla bi se označiti kao poticanje učenika na shvaćanje vječnih i univerzalnih istina. (Jakopec, 2014)

Od malih je nogu važno naučiti dijete na zdrave i života vrijedne navike. Njegu i odgoj tijela Locke je ukratko sažeo sljedećim riječima:

„I tako sam završio ono, što se tiče tijela i zdravlja: a to se može svesti na malo pravila, koja je lako obavljati: mnogo svježeg zraka, kretanja i sna, jednostavno jelo, kaniti se vina ili jaka pića, a vrlo malo ili nikakvih pravila, čuvati se pretopla i tijesna odijela, a osobito neka glava i noge budu hladne, a noge valja naviknuti na studenu vodu, te ih izlagati vlazi“ (Jakopec, 2014, str. 517).

Locke smatra da se tijelo treba pokoravati duhu i ujedno vršiti njegove naume i konačno težiti prema dostojanstvu i razumnosti ljudskoga bića. Snaga tijela ističe se u izdržavanju određenih tjelesnih teškoća, a snaga duha ističe se u vrlinama, drugim riječima govori da čovjek mora biti postojan u uskraćivanju vlastitih hirova, te da se

mora boriti protiv vlastitih sklonosti i slijediti samo ono što mu razum preporuča kao najbolje, iako bi pohota drugamo naginjala (Jakopec, 2014).

Jedna je od velikih mana odgoja djece što roditelji propuštaju pravovremeno i odlučno reagirati u trenutku kada je to potrebno. Naime, roditeljima je narav naredila da vole svoju djecu pa su zbog toga vrlo skloni popustiti naravnoj sklonosti i onda ljubav prema djeci postane slijepa. Oni tada vole i dalje svoju djecu (jer im je to dužnost), ali pri tome vole i njihove pogreške. Smatra da se zbog toga prema djeci treba ponašati racionalno i nepopustljivo u njihovim potrebama i hirovima. U protivnom, može doći do određenih negativnih pojava kod djece, kao što su oholost, neljubaznost, svojeglavost i slično (Jakopec, 2014).

„Ne samo djeca bogatih i moćnih, nego svi, i dječaci i djevojčice, i plemeniti i neplemeniti, bogati i siromašni, u svim gradovima i selima, svi bi trebali pohađati školu.“

Jan Amos Komensky

„Prirodni dar je početak savršenstva, ali nas on bez upotrebe i vježbanja ne može nikad odvesti daleko; naprotiv, samo ovo dvoje može odvesti duhovne i tjelesne snage do savršenstva.“

John Locke

5. ODGOJ DANAS

Društvene i tehnološke promjene, ponajprije globalizacija i digitalizacija, u kojima odrastaju djeca u 21. stoljeću, neizbježno su utjecale na nova, posve drukčija stajališta o odgoju.

Suvremeni pojam roditeljstva shvaća se kao „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“. Roditelji odbijaju tradicionalne društvene pritiske i uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva te rodno podijeljene uloge u kući i izvan nje. Zajedničkim roditeljstvom izbjeci će se nepovoljni obiteljski odnosi (Milkie i Peltola, 1999, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Tako danas postoje četiri stila roditeljskog odgoja: autoritativan, autoritarni, permisivan i zanemarujući stil.

Autoritativan (demokratski – dosljedan) odgojni stil obuhvaća prilike u kojima roditelji postavljaju na dijete velike zahtjeve, određuju granice i provode nadzor, ali djetetu pružaju veliku toplinu i potporu. Glavni su odgojni ciljevi razviti djetetovu znatiželju, kreativnost, sreću, motivaciju i samostalnost. Osnovni je odnos prihvaćanje, a prihvaća se dječja mašta i izražavanje osjećaja. Roditeljska uloga je savjetnička, a ne nadzorna. Postavljene granice i pravila djetetu, objašnjavaju se. Djeca koja žive u takvom okruženju spontana su i slobodno izražavaju mišljenje i emocije, pa djeluju manje poslušno i „odgojeno“ nego djeca iz autoritarnog okruženja (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

„Pravi, stvaralački odgojni autoritet kod djeteta izgrađuje se postupno, sustavno, i uporno. Roditelji trebaju biti nosioci zdravog obiteljskog ozračja gdje postoji međusobna ljubav, poštovanje, požrtvornost i dosljednost. Roditelji trebaju razumjeti djetetove potrebe, sklonosti i interese“ (Rosić, 1998, str.87).

Autoritaran roditeljski stil (autokratski, kruti – strogi) obuhvaća prilike u kojima roditelji od djeteta imaju velika očekivanja i strogo ga nadziru, a djetetu ne daju dovoljno topline i potpore. Glavni su odgojni ciljevi učenje samokontrole (samoregulacije, vladanja sobom) i poslušnosti, pri čemu su roditelji autoritet koji postavlja zahtjeve i određuje pravila, koja ne treba objašnjavati. Najvažniji je zadatak

roditelja postaviti granice i pravila, a prekršaji se kažnjavaju, često i tjelesno. Djeca koja žive u autokratskom okruženju sklona su promjenama raspoloženja, povučena su, nevesela, bojažljiva, razdražljiva i nisu spontana (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Najčešće je otac glava obitelji, osoba koju se sluša, dok djeca, a često i majke nemaju pravo glasa. Svaka neposlušnost ili izricanje svojeg mišljenja rezultira kaznom, tako da dijete postupa onako kako mu se kaže te su djeca u takvim obiteljima obično tiha i povučena. Odgojna atmosfera je hladna i puna grubosti u kojoj se ističe kazna kao jedinstveni odgojni postupak, zbog toga kod neke djece može doći do bunta i neposlušnosti. Djeca su pred roditeljima mirna i tiha, dok su izvan kuće neposlušna. Djeca iz ovih obitelji često maltretiraju drugu djecu i vršnjake, kvare igru i druženje te postaju socijalni problem. Dijete odgojeno autoritarnim stilom odrasti će u nesamostalnu, nezadovoljnu i osobu ovisnu o drugima (Rosić, 1998).

Permisivan (popustljivi) roditeljski stil koji u današnje vrijeme dominira i uočavamo ga u sve više obitelji obuhvaća prilike u kojima roditelji od djece traže malo i provode slabu kontrolu, ali im daju veliku toplinu i potporu. Roditelji zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev, no prevelika sloboda nije primjerena za malu djecu. Ona im stvara nesigurnost, nesnalaženje u granicama, što potiče impulsivno i agresivno ponašanje djeteta (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Danas se roditelji boje da bi mogli naškoditi svom djetetu, narušiti njegovo samopoštovanje ili ugušiti njegovu kreativnost u toj mjeri da su izgubili osjećaj za ulogu djeteta u obitelji. Oni svojoj djeci rijetko postavljaju granice, ne dopuštaju im da osjete frustraciju i zanemaruju njihov moralni i duhovni razvoj. Zbog toga se kod njih ne razvijaju osnovne vrijednosti kao što su empatija, trud, dužnost i čast. „Ta se neobuzdana, neodgojena djeca vrte u krugu svog problematičnog ponašanja koje se sve više širi, dok na kraju ne dođe do stvarnih granica – granica koje prečesto moraju postavljati institucije poput škola ili, u krajnjem slučaju, zakon.“ (Shaw i Wood, 2009, str.16)

Današnji roditelji su, izgleda, potpuno uvjereni u to da život njihove djece mora – radi izražavanja vlastite ličnosti – teći potpuno glatko, i bez ikakvih

frustracija. Međutim, stvaranjem atmosfere koja mu je u svakom trenutku ugodna, svojem djetetu samo odmažemo (Shaw i Wood, 2009).

Zanemarujući (zapuštajući) roditeljski stil odnosi se na prilike roditeljstva unutar kojih se na dijete postavljaju mali zahtjevi, ono nema nadzora, ali niti topline i potpore. Roditelji ili emocionalno odbacuju djecu ili nemaju vremena i snage brinuti se za njih. Iz takvih roditeljskih odnosa najčešće se razvijaju adolescenti koji prikazuju različite oblike neprihvatljivog ponašanja. Odnosi između roditelja i djece temelje se na niskoj razini razumijevanja, niskoj razini interesa za dijete i njegove aktivnosti, nepokazivanje roditeljske ljubavi te neprovođenje zajedničkog vremena. Djeca na ovakav roditeljski odnos reagiraju neprijateljstvom i otporom, a to utječe na loš uspjeh djece u školi i nemogućnost stjecanja društvene kompetencije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Ono što stvara roditeljske stilove, prema Čudina Obradović i Obradović (2006) su dvije dimenzije. Prva dimenzija je roditeljska toplina koja djetetu pruža ljubav i podršku, dok je druga dimenzija nadzor. Dimenzija nadzora kako navode autori dijeli se na vanjski ili nadzor ponašanja u kojem se postavljaju granice i pravila ponašanja, te unutarnji ili psihološki nadzor u kojem se prate unutarnji doživljaji, emocije i misli. Steinberg, Elmen i Mounts (1989, prema Čudina Obradović i Obradović, 2006) su uveli još jednu dimenziju koju su nazvali roditeljskom potporom autonomije. Ta dimenzija je važna u razdoblju adolescencije u kojoj dijete stvara svoj identitet, a uloga roditelja je da potiče dijete da bude neovisno i samostalno.

„Pravo mjerilo civiliziranosti nije broj stanovnika, niti veličina gradova, niti urodi – ne, niti jedno od toga. Pravo mjerilo su ljudi koje dotično društvo proizvodi.“

**Ralph Waldo Emerson, *Civilizacija*
(1870.godine)**

5.1. Utjecaj medija na odgoj

„Govoriti o medijima danas ponajprije znači priznati im sveprisutnost, važnost i mogućnost utjecaja, kako na odrasle tako i na djecu. Utjecaj kojim mediji dokazuju svoju prisutnost u društvenom životu različit je, ovisi o mnogim čimbenicima, iskustvu i otpornosti, kao i lakomislenosti primatelja medijske poruke i različitog je intenziteta. On ovisi i o poznavanju i primjeni propisa, poštivanju profesionalnih standarda, uvažavanju prava pojedinca ili pak zanemarivanju svega toga. Kako su djeca i njihovi životi sastavni dio društvene zajednice, nije ih moguće gledati izdvojeno od te ukupnosti“ (Ciboci, Kanižaj i Labaš, 2011, str. 7).

Današnja su djeca mnogo više izložena medijima u usporedbi sa svojim roditeljima u istoj dobi. Osim pojave Interneta koji je omogućio sjedinjavanje medija i dostupnost medija na novim uređajima, razlog tome leži i u pojavi dječjeg marketinga. Godine 1983. u dječji marketing uloženo je 100 milijuna \$USD, dok je 2007. godine u njega uloženo 17 milijardi \$USD. Kupovna moć djece pred 40 godina iznosila je 5 milijardi \$USD, pred 20 godina iznosila je 50 milijardi \$USD, a danas iznosi oko 1.000 milijardi \$USD godišnje. Uz pomoć sve naprednijih tehnologija razvijalo se znalačko iskorištavanje emotivne ranjivosti djece i adolescenata, a istodobno se sustavno radilo na zaobilazanju roditelja, oslabljujući sve više njihovu roditeljsku ulogu i znanstveno unapređivalo izravno obraćanje djeci (Mužić, 2014).

Predškolska djeca se fokusiraju na vizualne aspekte televizije, ali ne prate uvijek radnju. Nisu uvijek sposobna razlučiti stvarno od nestvarnog, ovisno o tome kako je ono nestvarno predstavljeno. Ne razumiju niti tehnološka dostignuća poput Photoshopa, stoga vjeruju u ono što vide. Oni zato vjeruju da Superman leti, a kako povjeruju nešto takvo, s jednakom lakoćom usvajaju obrasce koji im se nameću na televiziji putem reklama i drugih programa koji nisu nužno namijenjeni djeci, ali im djeca svejedno imaju pristup. Tako se već od najranije dobi djeci nameću nerealni ideali ljepote, obitelji, veza, itd., a djeca ih, nesposobna sama kritički doživjeti ono što gledaju, vrlo uspješno usvajaju. Predškolska su djeca zbog toga izložena emotivnim stresovima, kao onima što prolaze kada gledaju nasilne scene. Djeca se preplašiti mogu čak i ako dobar lik naglo postane loš (Raising Children Network, 2013).

Djeca školskog uzrasta sposobna su pratiti jednostavnu radnju i razumjeti kako su događaji i likovi međusobno povezani. Za razliku od djece predškolskog uzrasta koja nisu sposobna razlučiti stvarno od nestvarnog, djeca školskog uzrasta imaju tu sposobnost, što djecu može uzrujati, uplašiti, itd. jer ona razumiju da je, na primjer, ono što vide na vijestima stvaran događaj (Raising Children Network, 2013).

Roberts, Foehr, Rideont i Brodie (1999, prema Ilišin, Marinović Bobinac i Radin, 2001) navode da je većina analiza koncentriranih na preispitivanje odnosa djece i medija prije svega fokusirana na televiziju kao savršen egzemplar masovnog medija. Budući da se istraživanja o raznim vrstama medija koje djeca koriste provode tek povremeno, osobito su nam dragi dragocjeni nalazi istraživanja poput američkog *Djeca i mediji iz 1999.godine*. Istraživači polaze od teze da su mediji potencijalno važan socijalizacijski agens, ali da njihov utjecaj ovisi o većem broju činitelja, kao što su: izbor medija, vrijeme korištenja, selekcija sadržaja, uvjeti korištenja i subgrupna obilježja.

„Ispitujući, dakle, povezanost raznih demografskih i socijalnih obilježja s korištenjem medija od strane djece (u dobi od dvije do osamnaest godina, s time da se u ovom tekstu koncentriralo uglavnom na rezultate podskupine djece između osam i trinaest godina), utvrdili su da je opremljenost američkih kućanstava medijima ovisila o materijalnom stanju obitelji, da su televiziju više gledala djeca iz siromašnijih, niže obrazovanih i nepotpunih obitelji, da su tiskane medije i kompjutore više koristila djeca bogatijih i obrazovanih roditelja, da korištenje radija raste s dobi djece i da su mu sklonije djevojčice“ (Ilišin, Marinović Bobinac i Radin, 2001, str. 21-22).

Premda je uvriježeno mišljenje da gledanje televizije ne zahtijeva veliki (intelektualni) napor, logično je da čak i puka relaksacija pretpostavlja sposobnost razumijevanja prezentiranog sadržaja. Pritom je posebno važno saznanje da gledanje televizije nije isključivo pasivno: na to, među ostalim, upućuje činjenica da gledatelji određuju koliko će vremena televiziju i koje će programe pratiti, te da promišljaju prezentirane sadržaje. Gunter i McAleer (1997, prema Ilišin, Marinović Bobinac i Radin, 2001) navode da „je s mnogim zdravo razumskim vjerovanjima

povezana implikacija o važnosti televizije, jer ona gledateljima „usađuje“ nove stavove i primjere za ponašanje, koje oni preuzimaju bez preispitivanja i otpora.

Kako navode Ilišin, Marinović Bobinac i Radin (2001) u raspravi o potencijalnom utjecaju televizije nalaze se eventualne koristi koje djeci donosi gledanje televizijskog programa. To su, primjerice, poticanje znatiželje i verbalnih sposobnosti, stjecanje širokog spektra novih znanja – od onih akademskoga tipa do vještina u svakodnevnim odnosima i komunikaciji (i to ne samo kroz obrazovni i znanstveno-popularni program, nego i putem raznih vrsta zabavnog programa, kao što su kvizovi i serije) – i pobuđivanje novih interesa. Djeca smatraju da lakše uče iz televizijski prezentiranoga nego iz tiskanog materijala, pri čemu drže da su tiskani izvori intelektualno zahtjevniji. Dakle, koliko će djeca doista „profitirati“ od gledanja televizije ovisi o brojnim činiteljima, isto kao i kada je riječ o potencijalno negativnim učincima.

Carlsson i Von Feilitzen (1998, prema Ilišin, Marinović Bobinac i Radin, 2001) navode da u kontekstu potencijalno loših utjecaja medija, osobito televizije, najviše zabrinutosti izaziva problem eventualne povezanosti agresivnosti primatelja i nasilja prikazanog na ekranu. Konstatira da je televizija (pre)puna nasilnih prizora, pa treba očekivati da to utječe na gledatelje, pogotovo mlade. Istraživači utjecaja medijskog nasilja na agresivnost djece polaze iz različitih analitičkih uporišta i zastupaju različita mišljenja.

Tako:

- *teza o uzbuđenju* sugerira da gledanje nasilja može djecu uzbuditi i nadražiti
- *teza o disinhibiciji* upućuje da gledanje nasilja legitimira njegovo korištenje i slabi osjećaj za socijalne sankcije zbog eventualnog nasilnog ponašanja u svakodnevnom životu
- *teza o imitaciji* pretpostavlja da djeca inkliniraju kopiranju agresivnog ponašanja viđenog na ekranu
- *teza o desenzibilizaciji* upozorava na to da opetovano gledanje nasilja na televiziji vodi reduciranju emocionalnih reakcija i prihvaćanja nasilja u realnom životu

Pritom nije razriješeno pitanje da li gledanje nasilja potiče gledatelja na agresivno ponašanje ili se već postojeće agresivne crte gledatelja manifestiraju kroz njegovu veću sklonost gledanju nasilja na televiziji (Ilišin, Marinović, Bobinac i Radin, 2001).

6. ZAKLJUČAK

Za odgoj možemo reći da je star koliko je staro i samo društvo. Javlja se već u prvobitnim zajednicama no nije bio posebno područje rada i realizirao se u procesima rada, igre i svetkovine. Njegova funkcija je bila osiguranje materijalnih uvjeta za život.

Tijekom povijesti, kako se mijenjalo i razvijalo društvo tako se mijenjao i odgoj. U starom i srednjem vijeku dijete je bilo objekt odgojno-obrazovnog procesa, često je tjelesno kažnjavano i od njega se očekivala bezuvjetna poslušnost. Nije se obraćala pozornost na djetetove potrebe. Pojavom humanizma i renesanse dijete postaje središte odgojno-obrazovnog procesa, obraća se pozornost na njegove potrebe, želje i mogućnosti te se nastoji smanjiti i zabraniti njegovo tjelesno kažnjavanje.

Danas, za odgoj djeteta možemo reći da je jedan od najtežih i najkompleksnijih poslova na svijetu. Zbog prezaposlenosti, ali i nezaposlenosti i pada životnog standarda te brojnih utjecaja na dijete iz okruženja u kojem živi roditeljima nije jednostavno odgajati dijete. Kako bi u tome uspjeli nerijetko trebaju pomoć odgojno-obrazovnih ustanova. Ne postoji recept za dobar odgoj djeteta no svakako je važno napomenuti kako treba imati puno razumijevanja, ljubavi i strpljenja.

7. POPIS LITERATURE

1. Ciboci, L., Kanižaj, I. i Labaš, D. (2011). *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica Hrvatska.
2. Čudina – Obradović, B. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
3. Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
4. Jakopec, P. (2014). Promišljanje odgoja u John Locke. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 69(4), 509 – 521.
5. Kujundžić, N. (1982). Teorije odgoja. *Pedagoški rad*, 37(3-4), 134-140, (5-6), 224-233, (7-8), 340-347.
6. Matijević, M., Bilić, V. i Opić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Miljković, D. (2008.). *Pedagogija za sportske trenere – veleučilišni udžbenik*. Zagreb: Društveno veleučilište i Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu. – veleučilišni udžbenik.
8. Miše, M. (2004). Društveni položaj žene u antičkoj Grčkoj. *Fragments*, 2/3, 24 - 33.
9. Mužić, J. (2014). Štetan utjecaj virtualnoga svijeta na djecu. *Obnovljeni život*, 69(3), 395-405.
10. Perutović, M. (2015). Spartansko učenje o strahu. *Nova Akropola*, 6, 7 -10.
11. Plutarh (1988). *Usporedni životopisi*, sv. I. Zagreb: Biblioteka Fontes.
12. Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen.
13. Raising Child Network (2013) How Children See Television. Dostupno na: http://raisingchildren.net.au/articles/tv_how_kids_view.html
14. Rosić, V. (1998). *Obiteljska pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet.
15. Shaw, R. i Wood, S. (2009). *Epidemija popustljivog odgoja*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o.
16. Silov, M. (2003). *Pedagogija*. Velika Gorica: Persona.
17. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice : Tonimir.

18. Tomin, Z. (1979). Izvanobiteljska sredina i odgoj djeteta. *Obnovljeni život*, 34(6), 530-541.
19. Vujčić, V. (2013). *Opća pedagogija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor.
20. Vukasović, A. (2008). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe. *Obnovljeni život: časopis za religioznu kulturu*, 63, 97-117
21. Zaninović, M. (1985). *Pedagoška hrestomanija*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Zaninović, M. (1988) *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Žlebnić, L. (1955). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Pedagoško – književni zbor.

IZJAVA O ČESTITOSTI

Izjavljujem da sam ja, Iva Ćurić, samostalno izradila završni rad na temu „Odgoj nekada i sada“, dovršen u prosincu 2018. godine.